

مرکز پژوهش‌های اتاق ایران

سیاست تجاری مصر

دی ۱۴۰۲

شناسنامه گزارش

مرکز پژوهش‌های اتاق ایران

عنوان:

سیاست تجاری مصر

مدیریت اقتصاد کلان و آینده پژوهی

تاریخ انتشار: دی ۱۴۰۲

واژه‌های کلیدی: سیاست تجاری مصر، چشم‌انداز مصر ۲۰۳۰، موافقت‌نامه‌های تجاری، نظام سرمایه‌گذاری، محدودیت‌های تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای، مناطق آزاد، شورای همکاری خلیج فارس

نشانی: تهران، خیابان طالقانی، نبش خیابان شهید موسوی (فرصت)، پلاک ۱۷۵

فهرست مطالب

۵	خلاصه مدیریتی
۷	مقدمه: اقتصاد مصر در یک نگاه
۷	سیاست تجاری مصر
۱۵	ارزیابی سیاست تجاری مصر
۲۳	روابط تجاری ایران و مصر
۳۰	جمع‌بندی و توصیه‌های سیاست‌گذاری

خلاصه مدیریتی

- روندهای کلیدی دیپلماسی اقتصادی مصر عبارت است از: (۱) بازار محوری، مشارکت بخش خصوصی و آزادسازی تجاری، (۲) تنوع‌بخشی به شرکای اقتصادی، (۳) جذب سرمایه‌گذاری، (۴) ادغام در زنجیره‌های ارزش منطقه‌ای و جهانی و (۵) متعادل‌سازی رشد اقتصادی با ملاحظات اجتماعی و محیط زیستی.
- در این راستا، دیپلماسی اقتصادی مصر پنج هدف اصلی دارد: (۱) ترویج رشد اقتصادی با محوریت تسهیل تجارت، (۲) تنوع‌بخشی به اقتصاد و ارتقاء جایگاه تولید و خدمات، (۳) ادغام در اقتصاد جهانی از طریق انعقاد قراردادهای تجاری با نهادهای اقتصادی منطقه‌ای، (۴) بهبود استانداردهای زندگی، (۵) ترویج توسعه پایدار از طریق توسعه محصولات و خدمات سبز.
- سند چشم‌انداز ۲۰۳۰ مصر یکی از مبانی اصلی دیپلماسی اقتصادی این کشور است. مهم‌ترین اولویت‌های آن ایجاد مناطق صنعتی جدید برای جذب سرمایه‌گذاری و ایجاد اشتغال، راه‌اندازی پروژه‌های زیربنایی، تدوین استراتژی ملی انرژی‌های تجدید پذیر و اجرای برنامه‌های رفاه اجتماعی است.
- استراتژی ملی صادرات مصر در سال‌های ۲۰۲۰-۲۵ میز به‌عنوان سند بالادستی حوزه تجارت، هفت اولویت کلیدی را مشخص کرده است: (۱) ارتقای صادرات تولیدی، (۲) افزایش صادرات کشاورزی، (۳) توسعه صادرات خدمات، (۴) حضور در بازارهای جدید، (۵) تسهیل تجارت، (۶) توسعه صادرات توسط SMEها و (۷) تقویت ظرفیت نهادی.
- علیرغم تلاش‌های مصر برای کاهش سهم دولت در اقتصاد و افزایش مشارکت بخش خصوصی، دولت مصر در اقتصاد کماکان نیرومند است و ساختار تولیدی اقتصاد کشور وابسته به کسب و کارهای بزرگ بخش عمومی است که گاهی تخصیص غیربهبینه منابع را موجب می‌شود.
- مصر به شکل فعالی در نظام‌های تجاری چندجانبه مشارکت دارد. این کشور تعرفه‌های کامله الوداد را برای تمام اعضای سازمان تجارت جهانی اعمال می‌کند.
- مصر عضو موافقت‌نامه‌های تجارت ترجیحی با اتحادیه اروپا، اتحادیه تجارت آزاد اروپایی، ترکیه و مرکوسور است. علاوه بر این موارد، این کشور عضو اتحادیه تجارت آزاد پان عربی، بازار مشترک آفریقای جنوبی و شرقی و موافقت‌نامه مراکش نیز هست. همچنین، مصر از طرح «نظام تعرفه‌های عمومی» در تجارت با چندین کشور بهره می‌برد.

- مناطق آزاد اهمیت بالایی برای اقتصاد مصر دارند. شرکت‌ها در مناطق آزاد کاملاً از مالیات واردات، مالیات بر درآمد و مالیات ارزش افزوده مستثنی هستند و تنها ۱ یا ۲ درصد مالیات کلی پرداخت می‌کنند. علاوه بر آن، در حال حاضر ۱۳ منطقه سرمایه‌گذاری در مصر وجود دارد که هر کدام در تولید کالای مشخصی تخصص یافته‌اند و از امتیازهایی مشابه با مناطق آزاد در تسهیل صدور مجوز برخوردارند، اما معافیت مالیاتی ندارند.
- برای مصر، ملاحظات اقتصادی نقش مهمی در شکل دادن به سیاست این کشور در قبال ایران دارد. مصر به دنبال افزایش فروش کالاهای خود در بازار ایران است. مصر می‌تواند در شرایط تحریم ایران با شرایط مناسب تجاری و با استفاده از پول ملی خود، برخی کالاهای مصرفی را دریافت کند.
- توسعه روابط اقتصادی با مصر به نوعی از مسیر شورای همکاری خلیج فارس می‌گذرد و شورای همکاری خلیج فارس اکنون یکی از بزرگترین شرکای تجاری مصر و منبع کلیدی سرمایه‌گذاری، کمک و حواله‌هایی است که در قالب آن کارگران مصری شاغل در این کشورها در قالب آن برای خانواده هایشان پول ارسال می‌کنند. می‌توان گفت آینده روابط ایران و مصر تابعی از آینده روابط ایران با شورای همکاری خلیج فارس و به‌ویژه عربستان است.

مقدمه: اقتصاد مصر در یک نگاه

کشور مصر در شمال آفریقا و در نقطه اتصال قاره سیاه به آسیا قرار گرفته و از این حیث جایگاه منحصر به فردی دارد. این کشور با اسرائیل، لیبی و سودان مرز زمینی و با قبرس، یونان، بحرین، عربستان سعودی، مرز دریایی دارد. بر اساس آمار تولید ناخالص داخلی سال ۲۰۲۱، مصر سی و یکمین اقتصاد جهان است. بر حسب صادرات و واردات، رتبه این کشور به ترتیب ۱۵۸ام و ۴۱ام است. با این حال، به دلیل سرانه پایین این کشور، رتبه مصر در سرانه تولید ناخالص داخلی ۱۳۶ام جهان است. شاخص پیچیدگی اقتصادی مصر ۰.۲۷ است که رتبه ۴۵ از ۱۴۰ را برای این کشور به ارمغان آورده است. در سال ۲۰۲۱ مصر معادل ۴۴.۵ میلیارد دلار صادرات و معادل ۹۸ میلیارد دلار واردات داشته است. سرانه صادرات در این کشور ۴۰۷ دلار و سرانه واردات نیز ۸۹۷ دلار است. مهمترین صادرات مصر شامل نفت پالایش شده (۴.۷۷ میلیارد دلار)، نفت خام (۳.۶۹ میلیارد دلار)، گاز (۳.۵ میلیارد دلار)، کودهای نیترات (۱.۷ میلیارد دلار) و طلا (۱.۱۶ میلیارد دلار) است. ایالات متحده، ترکیه، یونان، ایتالیا و هند مهمترین مقاصد صادراتی مصر هستند. از سوی دیگر، واردات هند نیز شامل نفت پالایش شده (۵.۶۳ میلیارد دلار)، گندم (۴.۵۳ میلیارد دلار)، خودرو (۳.۹۸ میلیارد دلار)، نفت خام (۳.۱۳ میلیارد دلار) و ذرت (۲.۱ میلیارد دلار) در سال ۲۰۲۱ بودند. در این سال، چین، عربستان سعودی، ایالات متحده، روسیه و ترکیه مهمترین شرکای وارداتی مصر بودند. بر مبنای شاخص RCA داده‌های نهاد نظارت پیچیدگی اقتصادی (OEC)، اقتصاد مصر درجه بالایی از تخصص در تولید کودهای فسفاتی، پودر آلومینیوم، سبزیجات، ملاس (Molasse) و فسفات کلسیم دارد.^۱

سیاست تجاری مصر

شناخت دیپلماسی اقتصادی مصر و مولفه‌های کلیدی شکل‌دهنده به آن، نیازمند بررسی روند تاریخی تحول در آن است. مصر در دهه‌های اخیر تحولات مهمی به خود دیده؛ در منطقه‌ای آشوب زده واقع شده و یکی از کشورهای مورد توجه قدرت‌ها بوده است. از همین رو سیاست خارجی و دیپلماسی اقتصادی آن در کوشش برای شکل‌دهی به تحولات و تطبیق با آنها دچار تغییرات مهمی شده است. روند تحول در برنامه‌های توسعه‌ای و دیپلماسی اقتصادی مصر را به چند دوره می‌توان تقسیم کرد که در ادامه به آنها پرداخته خواهد شد.

دوره‌های تاریخ دیپلماسی اقتصادی مصر

دوره اول: ۱۹۴۵-۵۲: توسعه اقتصادی دولت محور و استراتژی جایگزینی واردات

در دوره پس از جنگ جهانی دوم، مصر در مسیر توسعه اقتصادی دولت محور قرار گرفت که مشخصه آن صنعتی شدن از طریق اتخاذ استراتژی جایگزینی واردات بود. هدف این سیاست کاهش وابستگی به کالاهای وارداتی از طریق تقویت تولید داخلی بود. دولت در ایجاد صنایع جدید، اعطای یارانه و تنظیم تجارت نقش اساسی داشت.

دوره دوم: ۷۰-۱۹۵۲: عدم تعهد و تنوع بخشی اقتصادی

انقلاب ۱۹۵۲ تغییرات مهمی را در سیاست خارجی مصر ایجاد کرد. این کشور موضعی غیر متعهد اتخاذ کرد و روابط نزدیک‌تری با اتحاد جماهیر شوروی برقرار نمود. این دوره همچنین شاهد تلاش‌هایی برای تنوع بخشیدن به اقتصاد فراتر از جایگزینی واردات، از جمله سرمایه‌گذاری در کشاورزی و توسعه زیرساخت‌ها بود.

دوره سوم: ۸۱-۱۹۷۱: گشودگی اقتصادی و ادغام در اقتصاد جهانی

با اتخاذ سیاست اقتصادی درهای باز در اوایل دهه ۱۹۷۰، مصر رویکردی بازار محورتر را پذیرفت، سرمایه‌گذاری خصوصی را تشویق کرد و درهای اقتصاد را به روی تجارت خارجی باز کرد. هدف این سیاست، ارتقای رشد اقتصادی و ادغام در اقتصاد جهانی بود.

دوره چهارم: ۲۰۱۱-۱۹۸۲: اصلاحات اقتصادی و آزادسازی تجارت

دهه های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ شاهد ادامه اصلاحات اقتصادی و اقدامات آزادسازی تجاری بود. مصر برنامه‌های تعدیل ساختاری را اجرا کرد، شرکت‌های دولتی را خصوصی کرد و موانع تجاری را کاهش داد. این اصلاحات با هدف افزایش کارایی اقتصادی و رقابت‌پذیری انجام شد. اما به رغم تلاش‌های این کشور و تغییرات مکرر در استراتژی‌های توسعه‌ای، موفقیت‌های مصر چندان قابل توجه نبود.^۱

دوره پنجم: ۲۰۱۲ تا کنون: تنوع بخشی، ادغام منطقه‌ای و ارتقای سرمایه‌گذاری

در دوران پس از بهار عربی، مصر بر تنوع بخشیدن به اقتصاد خود، تقویت یکپارچگی منطقه‌ای و جذب سرمایه‌گذاری خارجی تمرکز کرده است. دولت ابتکاراتی را برای توسعه صنایع جدید، تقویت تجارت با کشورهای همسایه و بهبود فضای سرمایه‌گذاری اجرا کرده است. در طول این دوره‌ها، چندین روند کلیدی در دیپلماسی اقتصادی و سیاست تجاری مصر شکل گرفته است:

• تغییر از رویکرد دولت محور به رویکرد بازار محور: مصر از یک اقتصاد تحت سلطه دولتی به

یک سیستم بازارمحورتر تغییر کرده و تا حدودی مشارکت بخش خصوصی و آزادسازی تجارت را پذیرفته است.

- تنوع بخشی به شرکای اقتصادی: مصر به دنبال تنوع بخشیدن به مشارکت‌های اقتصادی خود فراتر از متحدان سنتی، ایجاد روابط نزدیک‌تر با اقتصادهای نوظهور و تقویت همکاری‌های منطقه‌ای است.

- تاکید بر جذب سرمایه‌گذاری: جذب سرمایه‌گذاری خارجی با درک اهمیت سرمایه و تخصص خارجی در رشد اقتصادی، به کانون اصلی دیپلماسی اقتصادی مصر تبدیل شده است.

- ادغام در زنجیره‌های ارزش منطقه‌ای و جهانی: مصر فعالانه ادغام در زنجیره‌های ارزش منطقه‌ای و جهانی را دنبال کرده و به دنبال افزایش دسترسی خود به بازارها، فناوری‌ها و تخصص است.

تبادل رشد اقتصادی با ملاحظات اجتماعی و زیست محیطی: مصر به طور فزاینده‌ای به نیاز به ایجاد تبادل بین رشد اقتصادی با پایداری اجتماعی و زیست محیطی، ترویج توسعه فراگیر و پایدار اهمیت بخشیده است. در شرایط کنونی اهداف کلان دیپلماسی اقتصادی مصر عبارتند از:

۱- ترویج رشد و توسعه اقتصادی: تجارت به عنوان موتور حیاتی برای رشد اقتصادی در مصر تلقی می‌شود و دولت سیاست‌های مختلفی را برای تسهیل تجارت و سرمایه‌گذاری به اجرا در آورده است. این سیاست‌ها شامل کاهش تعرفه‌ها، رفع موانع غیرتعرفه‌ای و ارتقای صادرات است.

۲- تنوع بخشیدن به اقتصاد: اقتصاد مصر به شدت به چند بخش مانند کشاورزی و گردشگری متکی است. دولت به دنبال تنوع بخشیدن به اقتصاد با ترویج تجارت در بخش‌های جدید مانند تولید و خدمات است.

۳- ادغام در اقتصاد جهانی: مصر به طور فعال در حال پیگیری قراردادهای تجاری با سایر کشورها و مناطق، مانند اتحادیه اروپا و منطقه تجارت آزاد قاره آفریقا (AfCFTA) است. این اقدامات به عنوان راهی برای افزایش دسترسی به بازارها، جذب سرمایه‌گذاری خارجی و بهبود رقابت‌پذیری مصر در اقتصاد جهانی تلقی می‌شود.

۴- بهبود استاندارد زندگی: انتظار می‌رود تجارت منجر به دستمزدهای بالاتر و مشاغل بیشتر شود که می‌تواند به بهبود استاندارد زندگی مصری‌ها کمک کند.

۵- ترویج توسعه پایدار: دولت همچنین متعهد است که از همسویی سیاست‌های تجاری با اهداف توسعه

پایدار خود اطمینان حاصل کند. از همین رو در پی توسعه محصولات و خدمات سبز و حمایت از شیوه‌های کار منصفانه است.

چشم‌انداز مصر ۲۰۳۰

در تصویر کلان تا آینده‌ای میان مدت، چشم‌انداز ۲۰۳۰ به عنوان سندی بالادستی به دیپلماسی اقتصادی مصر جهت می‌دهد. چشم‌انداز ۲۰۳۰ مصر یک استراتژی کلان توسعه ملی است که هدف آن تبدیل مصر به یک جامعه مدرن، رقابت‌پذیر و پایدار تا سال ۲۰۳۰ است. این استراتژی بر سه رکن اصلی استوار است: توسعه اقتصادی، عدالت اجتماعی و پایداری زیست محیطی. جنبه‌های کلیدی چشم‌انداز مصر ۲۰۳۰ عبارتند از:

۱- توسعه اقتصادی:

- تنوع بخشیدن به اقتصاد در راستای کاهش اتکا به چند بخش کلیدی، مانند گردشگری و درآمد کانال سوئز
- ترویج نوآوری و کارآفرینی
- ایجاد یک محیط تجاری جذاب تر
- توسعه اقتصاد دانش بنیان
- سرمایه‌گذاری در آموزش و پرورش
- بهبود زیرساخت‌ها
- کاهش بیکاری
- افزایش بهره‌وری

۲- عدالت اجتماعی:

- فراهم کردن دسترسی به آموزش و مراقبت‌های بهداشتی با کیفیت برای همه مصری‌ها
- کاهش فقر و نابرابری
- توانمندسازی زنان و جوانان

- حفاظت از محیط زیست

- ترویج شمول اجتماعی

۳- پایداری زیست محیطی:

- حفظ منابع آب و انرژی

- کاهش آلودگی

- ترویج شیوه‌های پایدار در کشاورزی، صنعت و گردشگری

- سازگاری با تغییرات آب و هوایی

- حفظ تنوع زیستی غنی مصر

چشم انداز ۲۰۳۰ مصر طرحی بلندپروازانه است که اجرای آن به تلاش و منابع قابل توجهی نیاز دارد. با این حال، دولت مصر متعهد به دستیابی به اهداف این استراتژی است و معتقد است که این راهبرد آینده بهتری را برای همه مصری‌ها به ارمغان خواهد آورد. در ادامه چند نمونه از ابتکاراتی که به عنوان بخشی از چشم انداز ۲۰۳۰ مصر انجام می‌شود آورده شده است:

- ایجاد مناطق صنعتی جدید برای جذب سرمایه‌گذاری و ایجاد اشتغال

- راه‌اندازی تعدادی از پروژه‌های زیربنایی مانند ساخت جاده‌های جدید، راه‌آهن و بنادر

- تدوین استراتژی ملی انرژی‌های تجدید پذیر

- اجرای برنامه‌های رفاه اجتماعی از جمله گسترش پوشش خدمات درمانی و اعطای کمک‌های نقدی به خانواده‌های فقیر

در حوزه دیپلماسی اقتصادی، استراتژی ملی صادرات ۲۵-۲۰۲۰ از مهمترین اسنادی است که بر مبنای چشم انداز ۲۰۳۰ طراحی شده و در حال اجرا است. استراتژی صادرات ملی مصر مجموعه‌ای از اهداف و ابتکارات را با هدف تقویت رقابت صادراتی کشور، تنوع بخشیدن به پایگاه صادراتی و افزایش سهم آن از تجارت جهانی ترسیم می‌کند. به دیگر سخن این استراتژی هفت اولویت کلیدی را مشخص می‌کند:

- ارتقای صادرات تولیدی: کلیدی‌ترین هدف این استراتژی، افزایش سهم کالاهای تولیدی در

صادرات مصر از ۲۰ درصد به ۴۰ درصد تا سال ۲۰۲۵ است. این امر مستلزم بهبود کیفیت و رقابت‌پذیری کالاهای تولیدی مصر و همچنین تسهیل دسترسی به منابع مالی و فناوری برای صادرکنندگان است.

- افزایش صادرات کشاورزی: مصر بخش کشاورزی قوی با پتانسیل صادراتی قابل توجهی دارد. در قالب استراتژی ملی صادرات با تمرکز بر محصولات با ارزش مانند میوه‌ها، سبزیجات و غذاهای فرآوری شده، مصر می‌کوشد صادرات محصولات کشاورزی را سالانه ۱۰ درصد افزایش دهد.

توسعه صادرات خدمات: از منظر سند صادرات ملی، صادرات خدمات یک بازار جهانی رو به رشد است و مصر این پتانسیل را دارد که به یک بازیگر اصلی در این بخش تبدیل شود. هدف NES افزایش سالانه ۱۵ درصدی صادرات خدمات با تمرکز بر گردشگری، فناوری اطلاعات و ارتباطات و تدارکات است.

- حضور در بازارهای جدید: مصر به طور سنتی به تعداد محدودی از بازارها صادرات داشته است. هدف استراتژی ملی صادرات، تنوع بخشیدن به پایگاه صادرات مصر با گسترش به بازارهای جدید، به ویژه در آفریقا، آسیا و آمریکای لاتین است.

- تسهیل تجارت: رویه‌های پیچیده گمرکی و موانع نظارتی می‌توانند مانع صادرات شوند. یکی دیگر از اهداف استراتژی ملی صادرات ساده‌سازی رویه‌های گمرکی، کاهش موانع غیرتعرفه‌ای و بهبود لجستیک تجاری است.^۱

توسعه صادرات توسط شرکت‌های کوچک و متوسط: شرکت‌های کوچک و متوسط (SMEs) نقش حیاتی در اقتصاد مصر دارند. از همین رو مصر در قالب این استراتژی در پی افزایش مشارکت SMEها در صادرات با فراهم کردن دسترسی آنها به آموزش، تامین مالی و اطلاعات بازار است.

- تقویت ظرفیت نهادی: استراتژی ملی صادرات نیاز به تقویت ظرفیت نهادی برای حمایت از توسعه صادرات را مورد تاکید قرار داده است. تقویت ظرفیت نهادی شامل بهبود جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها، افزایش فعالیت‌های توسعه صادرات و هماهنگی سیاست‌های مرتبط با صادرات است.^۲

اکنون که این استراتژی در نیمه راه اجرایی شدن قرار دارد، نتایج متفاوتی را به همراه داشته است.

1- [https://idsc.gov.eg/upload/DocumentLibraryIssues/AttachmentA/8792/Transforming%20Egypt%20into%20Global%20Trade%20Hub%20\(1\).pdf](https://idsc.gov.eg/upload/DocumentLibraryIssues/AttachmentA/8792/Transforming%20Egypt%20into%20Global%20Trade%20Hub%20(1).pdf)

2- <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/3418e76a-en.pdf?expire=1700643051&id=id&acname=guest&checksum=0D81A4B3698ED5319E918D4D65CCE975>

پیشرفت‌هایی در تنوع بخشیدن به صادرات مصر و افزایش صادرات به بازارهای جدید حاصل شده است. با این حال، رشد کلی صادرات کندتر از حد انتظار بوده و سهم مصر از تجارت جهانی نسبتاً راکد باقی مانده است. عوامل متعددی در ایجاد چالش در اجرای این استراتژی نقش داشته‌اند:

- چالش‌های اقتصادی جهانی: اقتصاد جهانی در سال‌های اخیر با چالش‌های مهمی از جمله همه‌گیری کووید-۱۹ و جنگ در اوکراین مواجه بوده است. این چالش‌ها جریان تجارت جهانی را مختل کرده و رقابت صادرکنندگان مصری در بازارهای بین‌المللی را دشوارتر کرده است.
- چالش‌های اقتصادی داخلی: مصر همچنین با چالش‌های اقتصادی داخلی از جمله تورم بالا و کاهش ارزش پول مواجه بوده است. این چالش‌ها تولید کالاها و خدمات را برای صادرکنندگان مصری گران‌تر کرده و رقابت‌پذیری آنها را در بازارهای بین‌المللی کاهش داده است.
- چالش‌های ساختاری: اقتصاد مصر هنوز به شدت به کشاورزی و گردشگری وابسته است که در برابر شوک‌های خارجی آسیب‌پذیر هستند.

با وجود این چالش‌ها، دولت مصر همچنان به اجرای این راهبرد متعهد است. دولت اقداماتی را برای رفع برخی از چالش‌ها از جمله بهبود رویه‌های گمرکی و کاهش موانع غیرتعرفه‌ای انجام داده است. دولت همچنین حمایت خود را از SMEها افزایش داده و امکان دسترسی به آموزش، تامین مالی و اطلاعات بازار را برای آنها فراهم کرده است. در تصویر کلان، موفقیت استراتژی ملی صادرات مصر به عوامل متعددی از جمله چشم‌انداز اقتصاد جهانی، ثبات اقتصاد داخلی و تعهد مستمر دولت به اجرای استراتژی بستگی دارد.

ساختار نهادی دیپلماسی اقتصادی مصر

ساختار نهادی دیپلماسی اقتصادی مصر در قالب مدل هماهنگی قابل تعریف است؛ بدان معنا که از طریق همکاری و هماهنگی میان نهادهای مختلف دولتی طراحی و اجرا می‌شود. نهادهای کلیدی تصمیم‌گیری در دیپلماسی اقتصادی مصر عبارت است از:

۱- وزارت امور خارجه: وزارت امور خارجه به عنوان مرجع مرکزی هماهنگ‌کننده دیپلماسی اقتصادی مصر، نقش اصلی را در روابط بین‌المللی و تعامل اقتصادی این کشور با شرکای خارجی ایفا می‌کند. وزارت امور خارجه این کشور نقش مهمی در تدوین و اجرای راهبردهای دیپلماسی اقتصادی مصر، مذاکره در مورد توافقنامه‌های تجاری و ارتقای پتانسیل اقتصادی مصر در خارج از کشور ایفا می‌کند.

۲- وزارت سرمایه‌گذاری و همکاری بین الملل^۱: این نهاد مسئول جذب سرمایه‌گذاری خارجی و برندسازی مصر به عنوان مقصدی جذاب برای کسب و کار است. این نهاد برای تسهیل تعاملات و مشارکت‌های سرمایه‌گذاری با وزارت خارجه همکاری نزدیک داشته و همچنین بر توسعه مناطق اقتصادی مصر و ابتکارات اقتصادی ویژه نظارت دارد.^۲

۳- وزارت تجارت و صنعت: این نهاد مسئول تدوین و اجرای سیاست‌های تجاری مصر، توسعه صادرات و حفاظت از صنایع مصر در برابر رقابت ناعادلانه است. وزارت تجارت و صنعت این کشور نقشی کلیدی در مذاکره در مورد توافقنامه‌های تجاری و حصول اطمینان از اینکه منافع تجاری مصر در مجامع بین‌المللی به صورتی مطلوب نمایندگی می‌شود، ایفا می‌کند.^۳

۴- بانک مرکزی مصر: بانک مرکزی مسئول حفظ ثبات پولی مصر و تنظیم سیستم مالی این کشور است. بانک مرکزی این کشور نقش مهمی در حمایت از دیپلماسی اقتصادی مصر با مدیریت ذخایر ارزی، توسعه شمولیت مالی^۴، و تسهیل پرداخت‌های فرامرزی ایفا می‌کند.

۵- سازمان توسعه صادرات مصر: این سازمان از صادرکنندگان مصری حمایت می‌کند و به آنها در تعامل با بازارهای بین‌المللی کمک می‌کند تا بر موانع صادرات غلبه کنند. همچنین نمایشگاه‌هایی را برای تبلیغ محصولات و خدمات مصر در خارج از کشور برگزار می‌کند.

۶- سازمان سرمایه‌گذاری مصر: این سازمان مسئول توسعه سرمایه‌گذاری خارجی در مصر است و خدمات تخصصی را به سرمایه‌گذاران ارائه می‌دهد.^۵

۷- سازمان رقابت مصر: تیم سازمان مسئول اجرای قانون رقابت مصر است. این سازمان تلاش می‌کند تا رقابت عادلانه کسب و کارهای مصری در بازار داخلی و جهانی را تضمین نماید.^۶

نهاد‌های کلیدی تصمیم‌گیری در دیپلماسی اقتصادی مصر با همکاری نزدیک برای دستیابی به اهداف مشترک کار می‌کنند. البته تعاملات آنان با چالش‌ها و پیچیدگی‌هایی نیز همراه است. وزارت امور خارجه، استراتژی کلی دیپلماسی اقتصادی را تدوین و اجرای آن را هماهنگ می‌کند. سایر نهادهایی که در بالا مورد اشاره قرار گرفت، جنبه‌های خاصی از استراتژی را اجرا می‌کنند. نهاد‌های درگیر در دیپلماسی اقتصادی

1- Ministry of Investment and International Cooperation

2- <https://enterprise.press/stories/2021/06/24/rania-al-mashat-explains-egypts-economic-diplomacy-framework-45879/>

3- <http://www.mti.gov.eg/English/Pages/default.aspx>

4- Promoting financial inclusion

5- <https://www.gafi.gov.eg/>

6- <https://www.concurrences.com/fr/auteurs/info-egyptian-competition-authority>

مصر به طور منظم اطلاعات را مبادله می‌کنند و تعاملات تخصصی برقرار می‌کنند تا اطمینان حاصل شود که تلاش‌های دیپلماسی اقتصادی مصر همسو و مؤثر است.

ارزیابی سیاست تجاری مصر

اقتصاد مصر^۱ طی دهه‌های اخیر رشد چشمگیری داشته است. سرانه تولید ناخالص داخلی طی تنها ده سال از ۱,۵۱۴ دلار در ۲۰۰۵-۲۰۰۶ به ۳,۴۶۲ دلار در ۲۰۱۵-۱۶ رسیده و رشدی بیش از دو برابر را تجربه کرده است. در واقع؛ اقتصاد مصر یک اقتصاد تنوع یافته به شمار می‌رود. بخش خدمات در این کشور در سال ۲۰۱۵-۱۶، معادل ۵۵.۳ درصد از تولید ناخالص داخلی را به خود اختصاص داده بود. سهم بخش کشاورزی از تولید ناخالص داخلی نیز طی دهه‌های اخیر در حال کاهش بوده است و در حالی که در سال ۲۰۱۵-۱۶ به ۱۱.۹ درصد رسید که در سال ۲۰۱۰-۱۱ به میزان ۱۴.۵ درصد بود. با این حال، این بخش کماکان برای اقتصاد مصر بسیار مهم تلقی می‌شود. از سوی دیگر، سهم بخش تولید در تولید ناخالص داخلی در حال افزایش بوده، به گونه‌ای که از ۱۶.۵ درصد در سال ۲۰۱۰-۱۱ به ۱۷.۱ درصد در سال ۲۰۱۵-۱۶ رسیده است.

از سال ۲۰۱۴ دولت مصر بنا بر وضعیت کشور، مجموعه‌ای از اصلاحات اقتصادی فراگیر را در پیش گرفته که عمدتاً در قالب برنامه‌های اقتصاد کلان قرار می‌گیرند. از سال ۲۰۱۶، دولت مصر مالیات بر ارزش افزوده را با نرخ ۱۳ درصد اعمال کرد که یک سال بعد، به ۱۴ درصد افزایش پیدا کرد. در حوزه پولی، دولت از سال ۲۰۱۶ سیاست تثبیت نرخ ارز بر مبنای دلار آمریکا را لغو و سیاست ارز شناور کامل را اتخاذ کرده است. افزایش شمول مالیات‌ها، کاهش یارانه انرژی و محدودیت دستمزد بخش عمومی نیز از جمله دیگر اصلاحات اقتصادی مصر در این بازه زمانی بودند.

با این حال، کسری مالی مصر از سال ۲۰۱۰-۱۱ از ده درصد تولید ناخالص داخلی تجاوز کرد و در سال ۲۰۱۵-۱۶ به ۱۲.۵ درصد آن رسید. این مسئله ناشی از در پیش گرفتن یک سیاست مالی انبساطی از سوی دولت بود. با این حال، دولت از سال ۲۰۱۵-۱۶ که این کسری مالی در اوج خود و معادل ۱۲.۵ درصد تولید ناخالص داخلی بود، یک برنامه سه ساله برای کاهش آن در پیش گرفت و که در نتیجه آن کسری مالی تا پایان برنامه سه ساله در ۲۰۱۸-۱۹ به ۷.۸ درصد و در سال ۲۰۲۳ به ۶.۲ درصد از GDP رسید.^۲

حضور دولت مصر در اقتصاد کماکان نیرومند است و ساختار تولیدی اقتصاد کشور وابسته به کسب و کارهای بزرگ بخش عمومی است که گاهی تخصیص غیربهبینه منابع را موجب می‌شود. بنابراین، یکی از

۱- این گزارش بر مبنای چهارمین گزارش سازمان تجارت جهانی از سیاست تجاری مصر در سال ۲۰۱۸ تنظیم شده است.

2- See: Reuters, Retrieved From: <https://www.reuters.com/article/egypt-economy-idUSL5N2F056R>

دستور کارهای اقتصادی، حرکت به سوی یک اقتصاد بازار محورتر است که از سوی دولت هم با تلاش برای مشارکت بیشتر بخش خصوصی در اقتصاد به آن پاسخ داده شده است. این سیاست در استراتژی توسعه پایدار مصر^۱ ۲۰۳۰ نیز بازتاب پیدا کرده است.

در بازه مورد بررسی، حواله‌های ارزی مصری‌های خارج از کشور (۱۷.۱ میلیارد دلار در ۱۶-۲۰۱۵)، گردشگری و درآمدهای کانال سوئز از جمله مهمترین منابع درآمد اقتصاد مصر به شمار می‌رفتند. نظام ارزی شناور نیز به جریان سرمایه داخلی و خارجی کمک کرده و به ویژه باعث جذب بیشتر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی شده است. صادرات مصر نیز در طی بازه مورد بررسی متنوع‌تر شده، به گونه‌ای که سهم صادرات محصولات سوختی از ۴۳ درصد کل صادرات در سال ۲۰۰۵ به ۱۴.۳ درصد در ۲۰۱۶ کاهش پیدا کرده است. با این حال، سوخت کماکان مهمترین محصول صادراتی مصر است و به دنبال آن سبزیجات (۱۲.۵ درصد از کل صادرات کالا در سال ۲۰۱۶)، سنگ‌ها و فلزات قیمتی (۱۱.۸ درصد از صادرات کالا در سال ۲۰۱۶) محصولات شیمیایی (۱۱.۳ درصد از کل صادرات کالا در سال ۲۰۱۶) و پارچه (۱۱.۲ درصد از کل صادرات کالا در سال ۲۰۱۶) قرار داشته‌اند.^۲

در کل، مهمترین محصولات صادراتی مصر در سال ۲۰۲۲ شامل نفت پالایش شده، نفت خام، گاز، کودهای نیتروژنی و طلا بوده است و ایالات متحده، ترکیه، یونان، ایتالیا و هند مهمترین مقاصد صادراتی این کشور به شمار می‌روند. از سوی دیگر، نفت پالایش شده، گندم، خودرو، نفت خام و ذرت مهمترین محصولات وارداتی مصر بوده‌اند که در کنار دیگر محصولات وارداتی آن به ترتیب از مهمترین کشورهای صادرکننده به مصر از جمله، چین، عربستان سعودی، ایالات متحده و ترکیه تأمین شده‌اند. نکته قابل توجه اینکه مصر بزرگترین واردکننده گندم و واگن‌های قطار در دنیا در سال ۲۰۲۱ بوده است.^۳

سیاست تجاری

سیاست تجاری مصر، در راستای چشم انداز ۲۰۳۰ استراتژی توسعه پایدار و در قالب استراتژی توسعه صنعتی^۴ تصویر شده است. هدف این برنامه تبدیل مصر به یک اقتصاد صنعتی پیشرو در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا و یک کانون صادراتی برای محصولات صنعتی با فناوری میانه^۵ تا ۲۰۲۵ است. استراتژی توسعه صنعتی حوزه‌های زیر را پوشش می‌دهد: توسعه صنعتی برای کسب و کارهای ذره‌ای، کوچک و متوسط،

1- Sustainable Development Strategy

2- WTO, Secretariat Review on Egypt's Trade Policy Review , P.8 See: https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/s367_e.pdf

3- Observatory of Economic Complexity

4- Industrial Development Strategy

۵- medium-technology manufactured products که تولید صنعتی به شمار می‌آیند ولی از فناوری رده بالایی در زنجیره های ارزش برخوردار نیستند و بنابراین، تولید آنها برای کشورهای کمتر توسعه یافته امکان پذیر است.

ترویج صادرات و عقلایی‌سازی واردات، ترویج نوآوری، حفاظت از انرژی، توسعه آموزش فنی و حرفه‌ای و بهبود شرایط کسب و کار. اهداف کلی این برنامه‌ها شامل افزایش شتاب رشد صنعتی، افزایش سهم بنگاه‌های کوچک و متوسط در تولید ناخالص داخلی، افزایش رشد صادرات و خلق شغل‌های سازنده هستند.

مصر به شکل فعالی در نظام‌های تجاری چندجانبه مشارکت دارد. این کشور تعرفه‌های کامله الوداد را برای تمام اعضای سازمان تجارت جهانی اعمال می‌کند. مصر همچنین عضو موافقت‌نامه تجارت هوانوردی غیرنظامی^۱ و موافقت‌نامه فناوری اطلاعات^۲ است. این کشور در سال ۲۰۱۷ موافقت‌نامه تسهیل تجارت^۳ را در نهاد قانونگذاری خود تصویب کرد. مصر مشارکت فعالی در سازمان تجارت جهانی دارد و اطلاعیه‌های پرشماری را در سازمان ثبت کرده است. برخی از این اطلاعیه‌ها با تأخیر و در حوزه‌هایی مانند کشاورزی ثبت شده است. همچنین، در قالب بخش حل مناقشات سازمان تجارت جهانی، در طول بازه زمانی آخرین گزارش سازمان تجارت جهانی (۱۶-۲۰۰۵) مصر در چهار مورد اختلاف به عنوان پاسخگو و در چهار مورد اختلاف به عنوان طرف سوم حضور داشته است.

موافقت‌نامه‌های تجاری

مصر عضو چندین موافقت‌نامه تجارت ترجیحی است که نقش فزاینده‌ای در سیاست تجاری این کشور ایفا می‌کنند. موافقت‌نامه تجارت ترجیحی با اتحادیه اروپا، اتحادیه تجاری آزاد اروپایی^۴، موافقت‌نامه تجارت ترجیحی با ترکیه و مرکوسور در زمره مهم‌ترین این موافقت‌نامه‌ها هستند. این کشور همچنین عضو اتحادیه تجارت آزاد پان عربی^۵، بازار مشترک آفریقای جنوبی و شرقی^۶ و موافقت‌نامه آگادیر^۷ است. مصر به همچنین از طرح «نظام تعرفه‌های عمومی»^۸ در تجارت با چندین کشور بهره می‌برد. در مقابل، مصر به کشورهای با حداقل توسعه‌یافتگی^۹ دسترسی به بازار خود را داده است و همچنین عضو موافقت‌نامه نظام تجارت ترجیحی سازمان همکاری‌های اسلامی^{۱۰} است.

1- TCA

2- ITA

3- TFA

4- EFTA

5- PAFTA

6- COMESA

7- Agadir Agreement

8- GSP

9- LDCs (least-developed countries)

10- TPS-OIC

نظام سرمایه‌گذاری

مصر تغییرات مهمی را در نظام سرمایه‌گذاری خود در دهه ۲۰۱۰ صورت داده است. در سال ۲۰۱۷ قانون جدید سرمایه‌گذاری ابلاغ شد و ذیل آن، مشوق‌های سرمایه‌گذاری شامل کاهش مالیات بر سود و تعرفه‌های وارداتی ترجیحی اعمال شدند. مستثنی شدن از مالیات و تعرفه‌های تمبر، اسناد رسمی و ثبت برای حداکثر پنج سال از زمان ثبت‌نام در سازمان ثبت تجاری از جمله دیگر مشوق‌ها هستند. این قانون جدید به طور کلی معطوف به روزآوری نظام سرمایه‌گذاری مصر و ارائه طرح‌های تشویقی برای جذب سرمایه بیشتر به مصر هستند. این امر تا حدی در واکنش به کاهش نرخ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مصر طی سال‌های ۱۶-۲۰۱۳ صورت گرفته است که میانگین ۶ میلیارد دلار در سال را ثبت کردند، در حالی که این عدد در سال‌های ۲۰۰۷-۲۰۰۵ ۹ میلیارد دلار بود. اتحادیه اروپا، ایالات متحده و کشورهای عربی مهمترین سرمایه‌گذاران خارجی در مصر به شمار می‌روند.^۱

گمرک

یکی دیگر از حوزه‌هایی که مصر در دهه ۲۰۱۰ موضوع برخی اصلاحات خود قرار داد، حوزه گمرکی بود. در این راستا، دولت تلاش کرد تا فرآیندهای گمرکی را شفاف‌تر و کارآمدتر بنماید و به این منظور، شمار مدارک مورد نیاز برای ثبت واردات و صادرات را کاهش داده و ثبت الکترونیکی درخواست‌ها را ممکن کرده است. در اصل، رژیم گمرکی مصر بسیار قدیمی است و کماکان بر مبنای قانون گمرک ۱۹۶۳ اداره می‌شود، هرچند قوانین جدیدی تصویب شده‌اند که تا زمان گزارش در مرحله به کارگیری آزمایشی قرار داشتند.

با این حال، حتی با وجود قوانین موجود نیز اصلاحات و نوآوری‌هایی در سیستم‌های گمرکی صورت گرفته است. فعال سازی سیستم اپراتور اقتصادی مجاز (AEO) و نیز به کارگیری ابزارهای ایکس‌ری در بیشتر نقاط ورودی/خروجی گمرکی برای تسهیل و تسریع کار ترخیص، از این جمله هستند. علاوه بر این، برای تجارت هوایی، یک سیستم واردات و صادرات الکترونیکی حمل و نقل (e-freight) تدارک دیده شده است. در نهایت، یک شورای دولتی در سطح وزارتخانه، موسوم به EgyTrade برای تسهیل تجارت تأسیس شده که مجری طرح سیستم پنجره واحد گمرکی به شمار می‌رود.

محدودیت‌های تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای

میانگین ساده تعرفه‌های کامله الوداد اعمال شده مصر در سال ۲۰۱۷ به میزان ۱۹.۱ درصد بوده که اندکی از میانگین آن در سال ۲۰۰۵ (۲۰ درصد) پایین‌تر است. حدود دو سوم از همه خطوط تعرفه‌ای شامل ۱۰

1- WTO, Secretariat Review on Egypt's Trade Policy Review, P.9.

2- ENSW

درصد یا پایین‌تر می‌شوند. میانگین تعرفه‌ها در بخش کشاورزی ۵۱.۶ درصد و برای محصولات مشخصی از جمله تنباکو و الکل تا ۳,۰۰۰ درصد بوده است. تعرفه‌های حدود ۹۹.۳ درصد از خطوط تعرفه‌ای مصر ثابت هستند و میانگین ساده تعرفه‌های ثابت^۱ در سال ۲۰۱۷ معادل ۳۷.۲ درصد بوده است. به رغم اصلاحات یاد شده، نظام تعرفه‌ای مصر کماکان پیچیده باقی مانده و استثنائات، کسری‌ها و امتیازهای پرشماری در آن وجود دارد. همه خطوط تعرفه‌ای به جز ۲۱ مورد، مبتنی بر ارزش (Ad Valorem) هستند. واردات، علاوه بر تعرفه، مشمول مالیات بر ارزش افزوده^{۱۴} درصدی نیز می‌شود، که بر تولیدات داخلی هم اعمال می‌شود. با این حال، صادرات و نیز بخش خدمات از این قاعده مستثنی هستند و نرخ صفر به آنها تعلق می‌گیرد.

ممنوعیت‌ها و محدودیت‌های واردات بر مبنای الزامات اقتصادی، زیست محیطی، سلامت، مذهبی، ایمنی، بهداشتی و گیاه پزشکی در مصر وجود دارند و به شکل برابری بر همه شرکای تجاری اعمال می‌شوند. برخی از ممنوعیت‌های وارداتی شامل سر، پا و اندام مرغ، جگر مرغ، کالاهایی که مرتبط با حساسیت‌های مذهبی باشند و نیز مواد شیمیایی خطرناک می‌شوند. همچنین، محدودیت‌هایی برای واردات کالاهای دست دوم وجود دارد و این کالاهای باید شرایط مشخصی داشته باشند. برخی کالاهای موضوع بازرسی کنترل کیفیت در زمان واردات هستند. واردات برخی از کالاهای از جمله کفش، پوشاک، پارچه‌های خانگی، فرش، خودرو و قطعات خودرو، لوازم خانگی، ساعت و عینک، محصولات شیمیایی، شیر و محصولات لبنی، روغن و چربی، ماکارونی و صابون در مقیاس خیلی بزرگ زیر مجموعه «وضعیت خاص» قرار گرفته و نیازمند مجوز ویژه هستند. برخی دیگر از کالاهای نیز برای واردات نیازمند تأیید دولتی هستند و مجوزهای بیشتری نیاز دارند که از جمله شامل دانه‌های گندم و ذرت خوراکی و نیز دانه‌های سویا برای روغن‌گیری می‌شود.

مصر همچنین تعدادی مالیات صادراتی برای برخی از کالاهای اعمال می‌کند، از جمله بر شکر، ضایعات پلاستیکی، برخی کودها، ماهی، شن، پوست، سنگ مرمر و گرانیت خام. به عنوان مثال، مصر بر هر تن صادرات شکر ۳,۰۰۰ پوند مصری (معادل با تقریباً ۹۷ دلار آمریکا) مالیات اعمال می‌کند. چنین مالیات‌هایی، به ادعای مقامات، به منظور کسب اطمینان از وجود محصول کافی برای مصرف داخلی است. به عنوان نمونه، از سال ۲۰۱۶ دولت مصر صادرات برنج را به دلیل ملاحظات ناظر بر کمبود منابع داخلی آبی، ممنوع کرده است. این ممنوعیت تا سال ۲۰۲۲ هنوز اعمال می‌شد.^۲

مناطق آزاد

بر مبنای ارزیابی سازمان تجارت جهانی، مناطق آزاد نقش چشمگیری در سیاست تجاری-اقتصادی مصر ایفا می‌کنند و قواعد جدیدی نیز در این مورد تصویب شده است. بر مبنای این قانون مصوب ۲۰۱۷،

1- Bound Tariff

2- Egypt Today, Retried from: <https://www.egypttoday.com/Article/1/119997/Egypt-to-extend-ban-on-rice-export-to-secure-local>

مشوق‌هایی که به مناطق آزاد عرضه می‌شود عمدتاً معطوف به جذب سرمایه‌های جدید هستند تا آمار اشتغال مصری‌ها بهبود پیدا کرده و همچنین، صادرات توسعه پیدا کند. دو نوع منطقه آزاد در مصر وجود دارد: مناطق آزاد عمومی و مناطق آزاد خصوصی. مناطق آزاد عمومی برای چندین پروژه به طور همزمان تشکیل شده‌اند و مناطق آزاد خصوصی مربوط به یک پروژه یا شرکت خاص هستند که در این صورت باید شرایط مشخصی داشته باشد؛ از جمله، حداقل سرمایه‌گذاری ۱۰ میلیون دلار را داشته باشند و نیز حداقل ۸۰ درصد از تولید خود را صادر کنند. شرکت‌ها در مناطق آزاد کاملاً از مالیات بر واردات، مالیات بر درآمد و مالیات بر ارزش افزوده مستثنی هستند و تنها ۱ یا ۲ درصد مالیات کلی پرداخت می‌کنند. سرمایه‌گذاران مناطق آزاد می‌توانند بخشی یا تمام محصول خود را در بازار مصر به فروش برسانند، منتها در این صورت ملزم به پرداخت عوارض گمرکی مشخصی هستند. در حال حاضر ۹ منطقه آزاد عمومی در مصر در حال فعالیت هستند و یک منطقه آزاد ویژه نیز وجود دارد که از فرآیندهای اختصاصی و ساده گمرکی برخوردار بوده و برای مواد اولیه و تجهیزات مورد نیاز نیز هیچگونه مالیات و تعرفه وارداتی نمی‌پردازد.^۱

مصر به طور مشخص تعدادی برنامه تشویقی برای تجارت دارد که می‌تواند عمومی یا مربوط به یک بخش خاص باشد. همچنین، این کشور از برنامه‌های حمایتی منطقه‌ای و برنامه‌های حمایتی برای بنگاه‌های اقتصادی کوچک و متوسط نیز استفاده می‌کند که دسترسی اینگونه مناطق و بنگاه‌ها را به اعتبارات تسهیل کرده و با شرایط ویژه‌ای به آنها اعتبار اعطا می‌کند. در حال حاضر ۱۳ منطقه سرمایه‌گذاری در مصر وجود دارد که هر کدام در تولید کالای مشخصی تخصص یافته‌اند و از امتیازهایی مشابه با مناطق آزاد در تسهیل صدور مجوز برخوردار هستند، اما معافیت مالیاتی ندارند. یک آژانس دولتی جدید از سال ۲۰۱۷ تشکیل شده که به طور مشخص عهده‌دار حمایت از کسب و کارهای کوچک و متوسط است.

رقابت‌پذیری و مالکیت معنوی

از جمله ویژگی‌های یک سیاست تجاری خوب، پیشگیری از انحصار و ترویج رقابت‌پذیری است. نظام رقابت‌پذیری در مصر اخیراً تغییرات مهمی کرده و قانون رقابت ۲۰۱۴، به همراه رقابت مصری ۲۰۰۵ و متمم‌ها و آیین‌نامه‌های اجرایی آن در مجموع تلاش کرده است تا یک محیط رقابتی در اقتصاد این کشور ایجاد کند. قوانین رقابت در مصر مجموعه‌ای از محدودیت‌ها را برای بهره‌برداری نادرست از موقعیت مسلط مشخص و فهرستی از ۹ عمل ممنوع منتشر کرده‌اند. این قوانین، همچنین موافقت‌نامه‌های بالا به پایین و قرارداد میان یک شخص و مشتری یا تأمین‌کننده آن را در صورتی که به قصد محدود کردن رقابت باشد، ممنوع می‌کنند. این قوانین به تمام اشخاص و کسب و کارهایی که در حوزه اقتصاد فعالیت می‌کنند، چه بخش خصوصی و چه بخش عمومی به یکسان اعمال می‌شود که شرکت‌های زیر مالکیت

1- WTO, Secretariat Review on Egypt's Trade Policy Review, P.10.

دولت را نیز در بر می‌گیرد، مگر آن دسته از شرکت‌هایی که خدمات عمومی ارائه کرده و مستقیماً توسط دولت اداره می‌شوند. متمم‌های اخیر که به قانون رقابت اضافه شد، به اداره رقابت مصر^۱ قدرت طرح دعوی و نیز طرح سازش با متخلفان را داده است و در مجموع، بنا به ارزیابی سازمان تجارت جهانی، موقعیت حقوقی مناسبی به این اداره بخشیده است؛ به گونه‌ای که طی سال‌های ۱۷-۲۰۰۶، این اداره ۱۰۹ بازرسی، ۳۷ مطالعه و ۱۳ نظر مشورتی ارائه کرده است. در این بازه، اداره یاد شده ۳۶ نقض قانون را اثبات کرد.^۲

مصر همچنین در بیشتر معاهدات اصلی بین‌المللی ناظر بر حقوق مالکیت فکری^۳ عضو است. در سال ۲۰۰۸ این کشور به اطلاع سازمان تجارت جهانی رساند که پروتکل الحاقی موافقت‌نامه حقوق معنوی مرتبط با تجارت موسوم به TRIPS را پذیرفته است. قانون مالکیت معنوی شماره ۸۲/۲۰۰۲ یک قانون یکپارچه است که حوزه‌های اصلی مرتبط با موافقت‌نامه TRIPS را پوشش می‌دهد. بر اساس اظهارات مقامات مصری، سیاست رسمی این کشور اهمیت محافظت از حقوق مالکیت فکری را به رسمیت شناخته و آن را یک مؤلفه اصلی در رشد و توسعه اقتصادی به شمار می‌آورد. بنابراین، دولت تلاش می‌کند تا با به کارگیری مؤثر سیستم محافظت از حقوق فکری، اختراعات و نوآوری‌ها را به شکل کامل مورد حمایت و بهره‌برداری قرار داده و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بیشتری را جذب کند. ادارات دولتی هم در خطوط مرزی و پست‌های بازرسی گمرکی و هم نهادهای قضایی به این منظور سازمان داده شده‌اند.

سهام بخش‌ها در سیاست تجاری مصر

سیاست کشاورزی مصر به طور عمده متمرکز بر پاسخ به تقاضای داخلی روزافزون برای غذا با بهای منطقی است. به این منظور، دولت زمین‌های بیشتری را برای محصولات زراعی اختصاص داده است، حتی در مکان‌هایی که مزیت نسبی برای تولید سبزیجات و میوه دارند. همچنین، برای پیشبرد نیازهای کشور در این حوزه به یارانه‌ها نیز متوسل شده است. دولت با این حال کاشت محصولات زراعی با نیاز آبی بالا مانند پنبه و نیشکر را توصیه نمی‌کند. با وجود اینکه مصر هم برای بخش تولید و هم بخش مصرف محصولات کشاورزی سیاست‌های حمایتی دولتی ارائه می‌کند، با این حال پرداخت مستقیم دولت برای حمایت از کشاورزی بسیار کمتر از یارانه‌های غذایی است. صنعت ماهیگیری نیز درجه اهمیت متوسطی برای کشور مصر دارد. مصر واردکننده خالص ماهی و محصولات دریایی است.

بخش تولید کماکان اهمیت بالای خود را برای اقتصاد مصر حفظ کرده است و این بخش، به طور نسبی

1- ECA

2- WTO, Secretariat Review on Egypt's Trade Policy Review, P.11.

3- IPRs

متنوع است. طی بازه بررسی آخرین گزارش سازمان تجارت جهانی (۱۷-۲۰۰۵)، سهم بخش تولید به استثنای نفت از تولید ناخالص داخلی مصر به طور میانگین ۱۷ درصد و سهم آن از بازار اشتغال ۳۰ درصد است. دولت کماکان نقش مهمی در بخش تولید دارد و مهمترین محصولات این بخش صنایع غذایی، صنایع نساجی، سیمان و فلزات پایه هستند.

بخش خدمات در مصر یک بخش باز و مدیریت شده است. مصر یک بخش بانکی گسترده دارد، هرچند طی بازه مورد بررسی سازمان تجارت جهانی شمار بانک‌ها کاهش پیدا کرده است. اصولاً بانک‌ها در مصر نیازمند دریافت مجوز از بانک مرکزی هستند و این امر هم برای بانک‌های داخلی و هم بانک‌های با مالکیت بین‌المللی صدق می‌کند. شرایط اولیه دریافت مجوز به این صورت است که بانک‌های داخلی باید سرمایه اولیه ۵۰۰ میلیون پوند مصری و بانک‌های خارجی سرمایه اولیه ۵۰ میلیون دلار داشته باشند. بخش بیمه نیز در مصر توسعه یافته است، هرچند ضریب نفوذ آن محدود است. شرکت‌های بیمه موظف هستند در قالب شرکت‌های سهامی مشترک عمل کنند و حداقل سرمایه ۶۰ میلیون پوندی داشته باشند. هرچند شرکت‌های خارجی هم می‌توانند در این بخش در مصر کار کنند، اما فعالیت آنها نیازمند دریافت مجوز از کشور مادر است (و نه تنها از مصر) و نیز، شعب شرکت‌های بیمه خارجی مجوز فعالیت در مصر ندارند.

از جمله دیگر حوزه‌های مهم در بخش خدمات، خدمات ارتباطی و اطلاعاتی است و با توجه به جمعیت بالا، مصر یکی از بازارهای عمده خدمات ارتباطی به شمار می‌رود. ضریب نفوذ تلفن ثابت در این کشور نسبتاً پایین است، در حالی که شمار مشترکان تلفن همراه از تعداد جمعیت کشور بیشتر است. ضریب نفوذ و استفاده از اینترنت نیز رو به افزایش است، ولی تا پایان دوره بررسی گزارش سازمان تجارت جهانی (۲۰۱۷) تنها حدود یک سوم جمعیت بوده است. بخش خدماتی ارتباطات موبایل به روی سرمایه‌گذاران خارجی باز است، با این حال، مالکیت دولتی در دو شرکت از چهار شرکت دارای مجوز موجود کماکان پابرجاست.

بخش هوانوردی در مصر باز است و محدودیت‌های اندکی دارد. همه خطوط هوایی در مالکیت بخش خصوصی است و سرمایه‌های خارجی نقش مهمی در این بخش بازی می‌کنند. به جز دو مورد قرارداد مدیریتی، فرودگاه‌ها در مالکیت و مدیریت بخش عمومی هستند و مشارکت طرف سوم در آنها مجاز نیست. حمل و نقل دریایی بخش اعظم تجارت مصر را در اختیار دارد. کشتیرانی ساحلی^۱ و حمل و نقل در این حوزه تنها برای شناورهای دارای پرچم ملی مجاز است. با این حال، در شرایط استثنایی مانند از کار افتادن سیستم حمل و نقل مصری یا اتمام قرارداد یک شرکت فعال، به طور موقت مجوزهایی برای شرکت‌های خارجی صادر می‌شود. به عنوان مثال، در سال ۲۰۱۵ سه مورد از این مجوزها صادر شد. هیچ گونه

محدودیتی برای فعالیتهای حمل و نقل در ساحل دریا و خدمات امدادی وجود ندارد.^۱

در مصر محدودیتی برای مالکیت شرکت‌های خارجی بر ترمینال‌های کانتینری یا بندرهای تخصصی وجود ندارد. از سوی دیگر، مصر هیچگونه اولویت و ترجیحی در مورد دسترسی شناورهای با پرچم ملی جهت دسترسی به بنادر و خدمات بندری ندارد و رفتار دولت با همه شناورها یکسان است. این امر، در مورد شرکای تجاری این کشور نیز صادق است و معاهدات تجاری مصر با این شرکا مستلزم رفتار ترجیحی با شناورهای مرتبط نیست. در این بخش، کانال سوئز طبیعتاً از اهمیت حیاتی برای اقتصاد مصر برخوردار است. درآمد دولت مصر از این آبراه حیاتی در سال مالی گذشته (۲۰۲۲-۲۳) به رکورد ۹.۴ میلیارد دلار رسید که دو میلیارد دلار از سال قبل از آن و تقریباً چهار میلیارد دلار از سال ۱۶-۲۰۱۵ بیشتر بوده است.^۲ گسترش و تعریض کانال یکی از مهمترین طرح‌های توسعه زمینی مصر طی دوران گزارش سازمان تجارت جهانی بوده است.

گردشگری کماکان یکی از منابع مهم درآمد بخش خدمات در مصر به شمار می‌رود و به طور مستقیم و غیرمستقیم قریب به ۱۲.۶ درصد از آمار شاغل‌های کشور را در بر می‌گیرد. درآمدهای ارزی این بخش نیز برای مصر اهمیت ویژه دارد. بخش گردشگری به میزان زیادی به روی سرمایه‌های خارجی باز است و دولت تلاش می‌کند تا در قالب قانون جدید سرمایه‌گذاری، انگیزه‌های بیشتری برای ترویج این سرمایه‌ها در این بخش به وجود بیاورد.^۳

روابط تجاری ایران و مصر

ایران و مصر سال‌ها روابط سیاسی و تجاری بسیار محدودی داشته‌اند. اگر چه تاریخ روابط ایران و مصر به سال ۱۹۲۲، تنها چند روز پس از استقلال مصر باز می‌گردد، این روابط تنها در دوران پهلوی دوم اهمیت یافت و از آن مقطع نیز همواره با فراز و نشیب همراه بوده است. هر چند از زمان سرنگونی نظام سلطنتی مصر با کودتای نجیب-ناصر علیه ملک فواد در سال ۱۹۵۳ روابط دو کشور با تنش همراه بود، تنها پس از نطق شدیدالحن جمال عبدالناصر علیه سیاست منطقه‌ای و اخراج سفیر ایران از قاهره بود که روابط دو طرف به کلی قطع شد. پس از وقفه‌ای ۱۰ ساله، در زمان ریاست جمهوری محمد انور سادات روابط ایران-مصر از سر گرفته شد و به بالاترین سطح ارتقاء یافت؛ به طوری که گزارش‌هایی از کمک‌های ایران به مصر در زمان جنگ یوم کیپور ۱۹۷۳ وجود دارد.^۴

1- WTO, Secretariat Review on Egypt's Trade Policy Review , P.13.

2- <https://www.ecofinagency.com/public-management/2306-44669-egypt-suez-canal-revenues-rose-34-to-record-highs-in-fy2022/2023>

3- WTO, Secretariat Review on Egypt's Trade Policy Review , P.14.

پس از انقلاب ۱۳۵۷، در پی میزبانی مصر از محمدرضا پهلوی روابط دو کشور بار دیگر قطع شد؛ صلح مصر و اسرائیل، حمایت سیاسی و نظامی مصر از عراق در جنگ با ایران و در نهایت حمایت ایران از اقدام خالد اسلامبولی در ترور سادات، روابط دو کشور را به جایی رساند که تلاش‌ها برای احیای روابط تا کنون بی‌نتیجه و روابط دو طرف در سطح دفاتر حفاظت از منافع دو کشور در تهران و قاهره مانده است.^۱

در حال حاضر، از مجموع ۵۳.۱۶ میلیارد دلار صادرات ایران در سال ۱۴۰۱، مصر کمتر از ۰.۰۲ درصد (۹,۴۸ میلیون دلار) را به خود اختصاص داده است و از این نظر در جایگاه هفتم در میان شرکای تجاری ایران قرار گرفته است.^۲ در حوزه واردات نیز این کشور از مجموع ۵۹.۶۵ میلیارد دلار واردات ایران، با اختصاص ۰.۰۱ درصد به خود (۵,۷ میلیون دلار)، در جایگاه هفتم قرار گرفته است.^۳

جدول ۱- مبادلات تجاری ایران و مصر^۴

سال	واردات		صادرات	
	وزن (هزار تن متریک)	ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزار تن متریک)	ارزش (میلیون دلار)
۱۳۹۵ ^۵	-	-	-	-
۱۳۹۶	۶,۳	۶,۸	۷۴۴,۵	۲۵۱,۵
۱۳۹۷	۰,۶	۳	۵۰۳,۸	۲۱۵
۱۳۹۸	۰,۷	۲,۵	۷	۴,۴
۱۳۹۹	۰,۷	۳,۹	۱۳,۱	۵,۵
۱۴۰۰	۳,۲	۳,۵	۷,۵	۸
۱۴۰۱	۱۰,۷	۵,۷	۱۱,۵	۹,۵

همچنین در شش ماهه نخست سال ۱۴۰۲ مجموع صادرات ایران به مصر برابر با ۷۱۰ تن به ارزش بیش از ۲۷۰ هزار دلار و مجموع واردات ایران از مصر کمتر از ۸ تن به ارزش کمتر از ۲۷۹ هزار دلار بوده است.^۶ نمودارهای یک و دو، به ترتیب تغییرات وزن و ارزش واردات و صادرات ایران از/ به مصر را نشان می‌دهد.

۱- در سال‌های اخیر دو کشور مذاکراتی را با هدف بازسازی روابط، با میانجی‌گری عراق و عمان آغاز کرده‌اند که به دیدارها و تماس‌هایی میان وزرای خارجه دو کشور نیز منجر شده است.

۲- در حوزه صادرات کشورهای چین (۲۷.۴ درصد)، عراق (۱۹.۲ درصد)، ترکیه (۱۴ درصد)، امارات (۱۰.۸ درصد) و هند (۴ درصد) پنج شریک نخست ایران هستند.

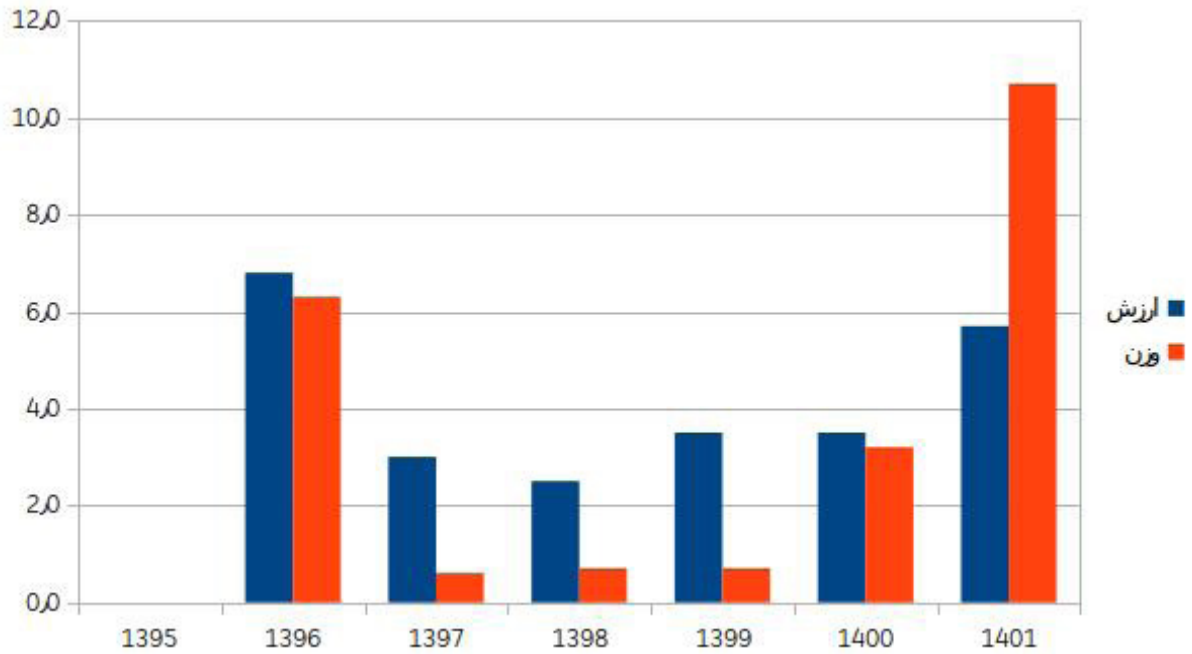
۳- در حوزه واردات کشورهای امارات (۳۰.۸ درصد)، چین (۲۶.۴ درصد)، ترکیه (۱۰.۲ درصد)، هند (۳.۳ درصد) و آلمان (۳.۳ درصد) پنج شریک نخست ایران هستند.

۴- گمرک جمهوری اسلامی ایران

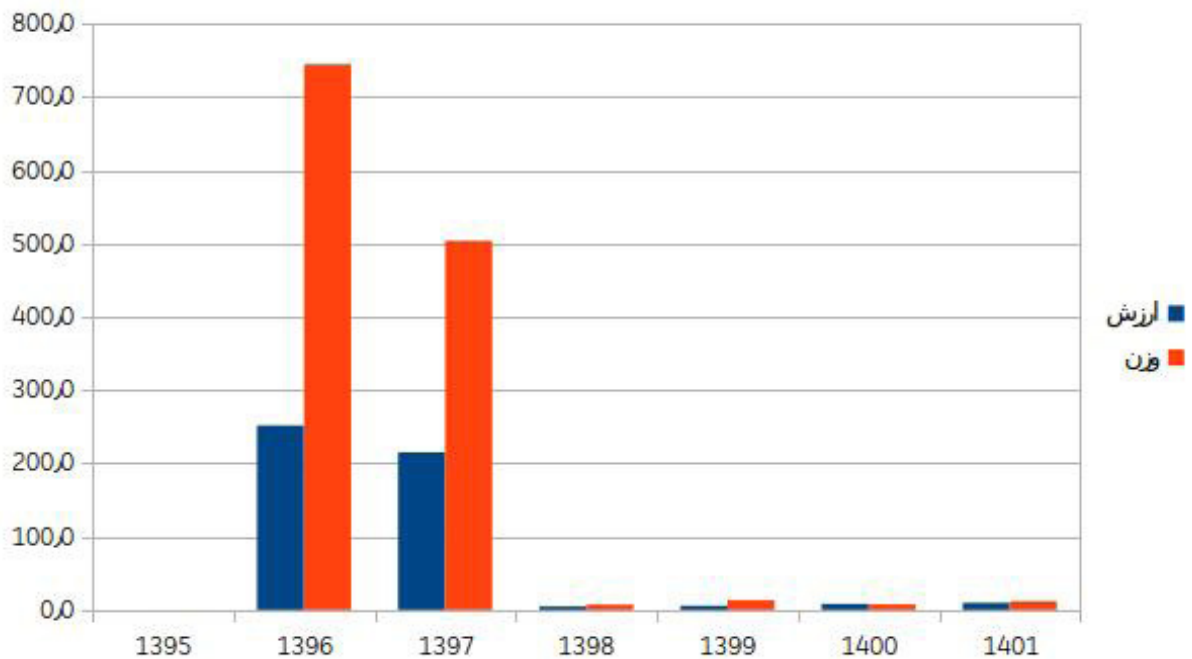
۵- اصلاحات صادرات به و واردات از مصر در سال ۱۳۹۵ موجود نیست.

۶- گمرک جمهوری اسلامی ایران

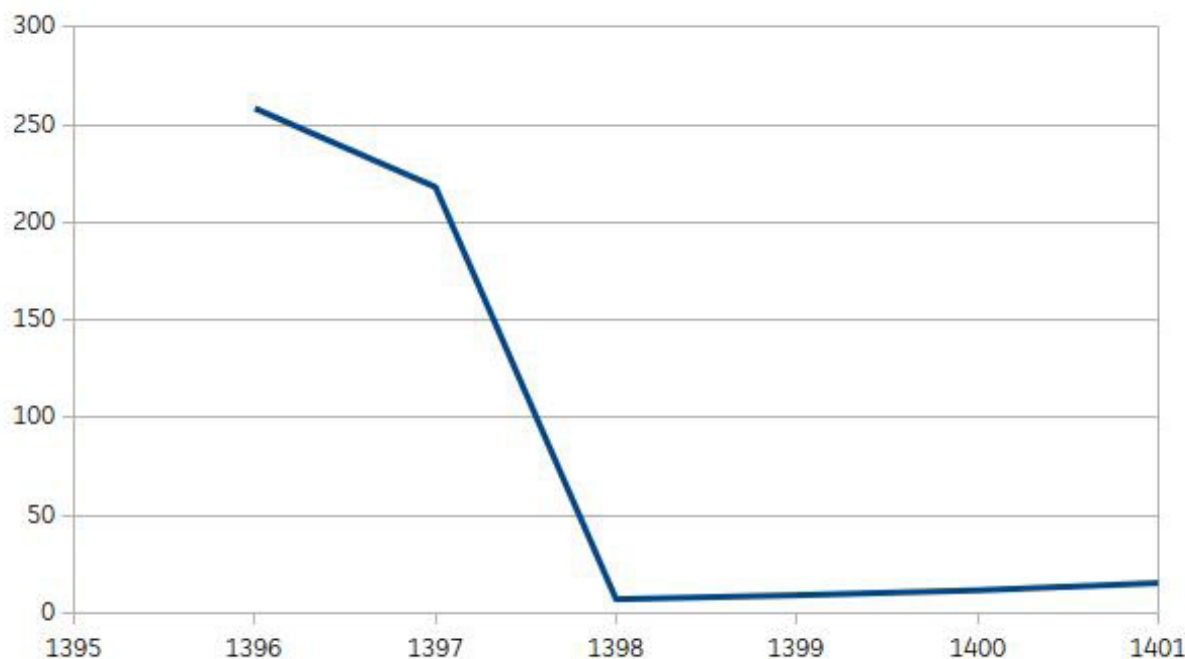
نمودار ۱- واردات ایران از مصر (هزار تن و میلیون دلار)

نمودار ۲- صادرات ایران به مصر (هزار تن و میلیون دلار)

نمودار ۳- تجارت ایران و مصر

چنان‌که در نمودار شماره ۳ مشاهده می‌شود، در بازه ۱۴۰۱-۱۳۹۵، کاهش قابل توجهی را تجربه کرده است. در حالی که حجم تجارت دوجانبه ایران و مصر پس از خروج ایالات متحده از برجام و اعمال مجدد تحریم‌ها علیه ایران با کاهش بسیار شدیدی همراه بوده است؛ به طوری که این رقم از ۲۱۸ میلیون دلار در سال ۱۳۹۷ به کمتر از ۷ میلیون دلار در سال ۱۳۹۸ رسیده است؛ هر چند از این سال تا سال ۱۴۰۱ با آهنگ بسیار ملایم روند افزایشی داشته است.

در سال ۱۴۰۱، سنگ و کنستانتیره منگنز (۲ میلیون دلار)، تابلوها، پانل‌ها و پایه‌های مورد استفاده در صنایع برق و الکترونیک (یک میلیون دلار)، خودتراش (یک میلیون دلار)، دستگاه‌های اندازه‌گیری مورد استفاده در صنایع برق و الکترونیک (۳۱۱ هزار دلار)، دستگاه‌های تنظیم ولتاژ (۲۸۴ هزار دلار)، دستگاه‌های اندازه‌گیری متغیرها در سیالات (۲۴۵ هزار دلار)، سولفات پتاسیم (۱۸۸ هزار دلار) و انواع ترانسفورماتورهای کم‌قدرت (۱۲۸ هزار دلار) عمده اقلام وارداتی ایران از مصر را تشکیل داده‌اند.^۱

در همین سال، محصولات آهن و فولاد (۸.۹ میلیون دلار)، اجزاء و قطعات کلاچ خودرو (۱۲۶ هزار دلار) و کاتالیزورهای شیمیایی (۱۰۹ هزار دلار) مهم‌ترین کالاهای صادراتی ایران به مصر را تشکیل داده‌اند.^۲

همچنین در سال ۱۴۰۱، گمرک‌های منطقه ویژه اقتصادی امام خمینی (۵۲ درصد) و تهران (۳۵ درصد)

۱- گمرک جمهوری اسلامی ایران

۲- همان

مهم‌ترین نقش را در واردات کالا از مصر داشته‌اند. در حوزه صادرات نیز گمرک منطقه ویژه اقتصادی امام خمینی به تنهایی ۹۴ درصد از کل صادرات ایران به مصر را به خود اختصاص داده است.^۱

اگرچه مصر و ایران در عموماً در دو طرف مخالف سیاست در خاورمیانه قرار دارند و دارای تفاوت‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی گسترده‌ای هستند، اما هر دو دارای چندین ویژگی متمایز هستند. دو کشور به همراه ترکیه، پرجمعیت‌ترین کشورهای خاورمیانه هستند که این به معنی برخوردی از نیروی کار تحصیلکرده و ماهر است و متخصصان مصری و ایرانی - از جمله معلمان، پزشکان و تجار - سهم قابل توجهی در توسعه اجتماعی-اقتصادی نه تنها در داخل کشور، بلکه در کشورهای همسایه داشته‌اند. در نهایت، در حالی که بیشتر دولت‌های خاورمیانه ریشه ملی خود را به دوران استعمار می‌رسانند، قاهره و تهران وارث دو تمدن باستانی و تاریخی در جهان هستند. این تاریخ هزاران ساله باعث ایجاد و تقویت حس قوی ناسیونالیسم در هر دو کشور شده است.^۲

برای مصر، ملاحظات اقتصادی نقش مهمی در شکل دادن به سیاست آن در قبال ایران دارد. مصر به دنبال افزایش فروش کالاهای خود در بازار ایران است. مصر می‌تواند در شرایط تحریم ایران با شرایط مناسب تجاری و با استفاده از پول ملی خود برخی کالاهای مصرفی را دریافت کند. در مقابل ایران با بهبود روابط خود با مصر می‌تواند راه‌هایی را برای گسترش روابط اقتصادی و تجاری خود در منطقه از جمله استفاده از کانال سوئز و افزایش صادرات خود به مصر فراهم کند. به ویژه این که ایران تلاش دارد با هدف مقابله با تحریم‌ها و در راستای افزایش تاب‌آوری کشور، ارتباطات تجاری خود با بازارهای منطقه را تقویت کند. ایران به دنبال دور زدن تحریم‌های آمریکا و صادرات به کشورهای همسایه است و مصر فرصت بسیار خوبی برای صادرات کالاهای مصرفی فراهم می‌کند.^۳ جمعیت ۱۰۹ میلیونی مصر می‌تواند بازار قابل قبولی برای محصولات ایرانی باشد که پیش‌نیاز بهره‌گیری از آن، علاوه بر شناخت الزامات ورود به آن، در گرو برداشته شدن زنجیر تحریم‌ها، انعقاد قراردادهای تسهیل‌گر تجارت و تحقق الزامات مالی و بانکی است.

توسعه روابط اقتصادی با مصر به عنوان دروازه ورود به قاره آفریقا نیز واجد اهمیت محسوب می‌شود؛ چنان که اشاره شد، این کشور عضو بازار مشترک کشورهای شرق و جنوب آفریقا است؛ پیمانی با ۲۱ کشور و جمعیتی بیش از ۵۸۲ میلیون نفر که تولید ناخالص داخلی آن‌ها در سال ۲۰۱۹ برابر با ۹۱۹ میلیارد دلار بود و پیش‌بینی می‌شود این رقم تا سال ۲۰۴۳ به ۳،۱۵۰ میلیارد دلار برسد.^۴ از همین رو توسعه روابط

۱- گمرک جمهوری اسلامی ایران

2- Bahgat, Gawdat, Egypt and Iran: Prospects for Rapprochement, Gulf International Forum

3- Mojtahedi, Amir, The Future of Iran-Egypt Relations, Opportunities and Challenges, Middle east Politics and Economic Institute.

4- ISS African Future

اقتصادی با مصر و نهادینه شدن آن در کلیت اقتصاد ایران می‌تواند فرصت‌های بی‌بدیلی را در آینده نزدیک و دور در پی داشته باشد.

جایگاه شورای همکاری خلیج فارس در دیپلماسی اقتصادی مصر

یکی از مواردی که بایستی در مورد روابط اقتصادی ایران و مصر در سال‌های پیش رو مورد توجه قرار بگیرد، نقش و جایگاه کشورهای عربی به ویژه کشورهای شورای همکاری خلیج فارس و در رأس آنها عربستان سعودی در نظام اقتصادی مصر است. در واقع، به دلایلی که توضیح داده خواهد شد، توسعه روابط اقتصادی با مصر به نوعی از مسیر شورای همکاری خلیج فارس می‌گذرد و این امر، بایستی در سیاست‌گذاری مورد توجه قرار گیرد.

مصر روابط اقتصادی دیرینه‌ای با کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس (عربستان سعودی، امارات متحده عربی، قطر، عمان، کویت و بحرین) دارد. این روابط در دهه گذشته به طور قابل توجهی تقویت شده است. شورای همکاری خلیج فارس اکنون یکی از بزرگترین شرکای تجاری مصر و منبع کلیدی سرمایه‌گذاری، کمک و حواله‌های کارگران است.

تجارت بین مصر و شورای همکاری خلیج فارس در سال ۲۰۲۱ به ۹.۳ میلیارد دلار رسید که بیش از سه برابر ۲.۸ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۰ (قبل از قیام مصر طی بهار عربی در سال ۲۰۱۱) بود. صادرات مصر به کشورهای شورای همکاری خلیج فارس با محوریت مواد شیمیایی، فلزات و مواد غذایی در سال ۲۰۲۱ به ۳.۴ میلیارد دلار رسید در حالی که واردات نفت، پلاستیک و آلومینیوم از شورای همکاری خلیج فارس از ۵.۸ میلیارد دلار فراتر رفت. عربستان سعودی و امارات تجارت شورای همکاری خلیج فارس با مصر را رهبری می‌کنند. تجارت قطر پس از محاصره اقتصادی قطر در سال ۲۰۱۷ توسط برخی اعضای شورای همکاری خلیج فارس کاهش یافته بود، اما پس از توافق العلامه که در قالب آن در سال ۲۰۲۱ روابط قطر با عربستان احیا شد و به محاصره اقتصادی قطر کاملاً پایان داد، در حال بهبود است.^۱

کشورهای شورای همکاری خلیج فارس از سال ۲۰۱۱ بیش از ۳۰ میلیارد دلار کمک بلاعوض، سپرده و کمک‌های نفتی برای حمایت از اقتصاد مصر ارائه کرده‌اند. پس از به قدرت رسیدن السیسی در سال ۲۰۱۴، عربستان سعودی، امارات و کویت حدود ۲۵ میلیارد دلار از جمله سپرده‌های بانک مرکزی را برای حمایت از ذخایر ارزی این کشور ارائه کردند. مصر همچنین قراردادهایی را برای عرضه منظم نفت از آرامکو عربستان سعودی و واردات LNG قطر منعقد کرده است. کمک‌های مالی شورای همکاری خلیج فارس و کمک‌های انرژی به تثبیت موقعیت مصر در اقتصاد جهانی در جریان اصلاحات اقتصادی پرتلاطم آن کمک

1- <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/egypt-stability-gcc-priority/>

کرده است.

امارات متحده عربی و عربستان سعودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی شورای همکاری خلیج فارس در مصر را رهبری می‌کنند که طی سال‌های ۲۱-۲۰۰۰ به بیش از ۲۷ میلیارد دلار رسید. شرکت‌های املاک و مستغلات اماراتی مانند عمار میلیاردها دلار را برای توسعه طرح‌های مسکن و املاک تجاری برجسته از جمله پایتخت اداری جدید مصر سرمایه‌گذاری کرده‌اند. سرمایه‌گذاری‌های عربستان سعودی شامل املاک، زیرساخت‌ها، تولید و امور مالی است. هر دو کشور همچنین دارای صندوق‌های دارایی مستقلی هستند که وظیفه سرمایه‌گذاری در مصر را دارند. صندوق ۲۰ میلیارد دلاری امارات متحده عربی در سال ۲۰۱۹ و صندوق ۱۰ میلیارد دلاری عربستان در سال ۲۰۲۱ وارد روند سرمایه‌گذاری در مصر شدند. بحرین نیز در خدمات مالی مصر منافع مهمی دارد. کویت و عمان نیز سرمایه‌گذاری‌هایی در این کشور انجام داده‌اند.^۱

حدود ۲.۳ میلیون مصری نیز در سراسر کشورهای شورای همکاری خلیج فارس زندگی و کار می‌کنند. این جمعیت قابل توجه به مصر این امکان را می‌دهد تا از جریان ارزی قابل توجهی که متوسط آن معادل ۲۰ میلیارد دلار در سال در سال‌های اخیر بوده است، بهره‌مند شود.

روابط راهبردی بین مصر و کشورهای شورای همکاری خلیج فارس بر مبنای منافع متقابل شکل گرفته است. مصر که از نظر اقتصادی با مشکلات جدی مواجه است، از مسیر تعامل ویژه با شورای همکاری حمایت اقتصادی حیاتی، امنیت انرژی و سرمایه‌گذاری برای ساخت پروژه‌های بزرگ، ارتقاء زیرساخت‌ها و توسعه کانال سوئز و نیز توسعه شهرهای اصلی خود برخوردار می‌شود. از دیگر سو، کشورهای شورای همکاری خلیج فارس پرجمعیت‌ترین کشور جهان عرب را که حامی برنامه‌های ژئوپلیتیک آنها در منطقه است، حمایت می‌کنند.^۲

یکی دیگر از حوزه‌هایی که باعث پیوند هرچه بیشتر مصر و شورای همکاری شده، توسعه روابط مالی مصر با عربستان و امارات از زمان کودتای ۲۰۱۳ و به ویژه وام‌ها و اعتبارهای تخصیص داده شده از سوی این دو کشور به مصر است. در حال حاضر، تخمین زده می‌شود کشورهای شورای همکاری خلیج فارس بیش از ۱۰۰ میلیارد دلار در قالب وام، سپرده‌های نزد بانک مرکزی و کمک‌های مالی به اقتصاد مصر تزریق کرده‌اند.^۳

از سال ۲۰۱۴، شورای بازرگانی مصر-عربستان طرح‌هایی برای همکاری اقتصادی در حوزه‌های کشاورزی، صنعت، گردشگری، انرژی، املاک و پروژه توسعه محور کانال سوئز به ارزش ۵۱ میلیارد دلار را در دستور

1- <https://carnegie-mec.org/2023/05/08/gulf-investment-in-egypt-balance-of-mutual-need-pub-89641>

2- <https://www.ispionline.it/en/publication/we-need-egypt-to-be-stable-gcc-egypt-relations-in-the-revolutionary-era-136327>

3- The New Arab

کار داشته است. بر اساس آمارهای سال ۲۰۱۷ بیش از ۲ میلیون مصری در عربستان کار و زندگی می‌کنند؛ در سال ۲۰۱۵ حجم پولی که توسط یک میلیون کارگر مصری در عربستان به اقتصاد مصر وارد کرده‌اند معادل ۷.۵۷ میلیارد دلار بوده است.^۱ این در حالی است که بنابر اعلام اداره کانال سوئز مصر، مجموع درآمد حاصل از ترانزیت کالا از این مسیر، در سال ۲۰۲۱، پس از گسترش کانال به ۷ میلیارد دلار رسید.^۲

امارات متحده عربی نیز سهم بزرگی در اقتصاد مصر دارد. این کشور پس از کودتای ژوئیه ۲۰۱۳، معادل ۳ میلیارد دلار به مصر اعطا کرد که ۱ میلیارد دلار آن کمک مالی و باقی آن به صورت «سپرده بدون بهره نزد بانک مرکزی مصر» بود. امارات در آوریل ۲۰۱۶، مجدداً ۴ میلیارد دلار را به اقتصاد مصر تزریق کرد که نیمی از آن به شکل سرمایه‌گذاری و نیمی به حمایت از ذخایر نقدی بانک مرکزی مصر تعلق گرفت. در کنفرانس سرمایه‌گذاری مصر در شرم الشيخ در مارس ۲۰۱۵، امارات، عربستان و کویت هر کدام متعهد به سرمایه‌گذاری ۴ میلیارد دلاری در اقتصاد مصر شدند. علاوه بر این، امارات، بزرگترین سرمایه‌گذار خارجی در مصر با ۶.۲ میلیارد دلار، به ویژه در توسعه املاک و مستغلات محسوب می‌شود. شمار جامعه مصری ساکن در امارات بیش از ۹۳۰ هزار نفر تخمین زده شده است که از این نظر، دومین گروه بزرگ کارگران خارجی در امارات محسوب می‌شود. در سال ۲۰۱۵، این کارگران معادل ۱.۸۳ میلیارد دلار به مصر وارد کردند.^۳

تنها در آوریل ۲۰۲۳ امارات، قطر و عربستان متعهد به تزریق ۲۲ میلیارد دلار به اقتصاد مصر شدند؛ در این میان در حالی که عربستان بسته‌ای به ارزش ۵ میلیارد دلار را به بانک مرکزی مصر واریز کرد، امارات و قطر در حال مذاکره برای قراردادهای سرمایه‌گذاری هستند.^۴

توجه ایران به جایگاه شورای همکاری خلیج فارس در دیپلماسی اقتصادی و به طور کلی سیاست خارجی مصر ضروری است. آینده روابط ایران و مصر تابعی از آینده روابط ایران با شورای همکاری خلیج فارس و بویژه عربستان است. در صورتی که تنش‌زدایی ایران با عربستان دچار چالش شود، احیای روابط ایران و مصر امکان‌پذیر نخواهد بود.

جمع‌بندی و توصیه‌های سیاست‌گذاری

در مجموع مصر یکی از پرجمعیت‌ترین کشورهای خاورمیانه با اقتصادهای رو به رشد در سطح منطقه است و کسب شناخت دقیق‌تر از روندهای اقتصادی این کشور و اولویت‌ها، مشکلات و فرصت‌های آن برای توسعه ظرفیت‌های تجاری ضروری به شمار می‌رود. سیاست تجاری مصر، در راستای چشم‌انداز ۲۰۳۰ استراتژی

1- Arab Center Washington DC

2- Reuters

3- Arab Center Washington DC

4- The Arab Gulf State in Washington

توسعه پایدار و در قالب استراتژی توسعه صنعتی این کشور تنظیم شده است. هدف این برنامه تبدیل مصر به یک اقتصاد صنعتی پیشرو در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا و یک کانون صادراتی برای محصولات صنعتی با فناوری میانه است.

علیرغم اصلاحات اقتصادی با هدف کاهش نقش دولت و افزایش سهم بخش خصوصی در اقتصاد مصر، همچنان شاهد نقش برجسته دولت در این کشور هستیم و ساختار تولیدی اقتصاد همچنان وابسته به کسب و کارهای بزرگ بخش عمومی است. در عین حال اقتصاد مصر، اقتصادی با گشودگی بالا در برابر تجارت بین‌المللی ارزیابی می‌شود. این کشور از طریق مجموعه‌ای از توافقات تجارت ترجیحی و آزاد با بلوک‌های اقتصادی همچون مرکوسور، اتحادیه اروپا، کشورهای عربی و دولت‌های آفریقایی توانسته ضمن برخورداری بالقوه از بازارهای گسترده، به تأمین‌کنندگانی از سرتاسر دنیا دسترسی داشته باشد.

با وجود این مصر با سه چالش عمده در سطح جهانی، داخلی و ساختاری روبه‌رو است؛ در سطح جهانی، مصر از جمله کشورهایی محسوب می‌شود که بیشترین آسیب را از جنگ اوکراین تجربه کرده است. نیاز شدید مصر به واردات محصولات غذایی و کشاورزی از روسیه و اوکراین سبب تورم بالا در قیمت مواد خوراکی شده که به نوبه خود چالش داخلی تورم و کاهش ارزش پول ملی را تشدید می‌کند. به لحاظ بخش‌ها، کشاورزی و توریسم همچنان نقش مسلط را در اقتصاد مصر دارند؛ هر چند این کشور اقدامات مهمی را برای افزایش سهم تجارت، خدمات و صنعت در اقتصاد انجام داده و برنامه‌های مدون برای توسعه این بخش‌ها وجود دارد.

هر چند ایالات متحده، ترکیه، یونان، ایتالیا، هند و چین، مهمترین شرکای تجاری اصلی مصر محسوب می‌شوند، به ویژه از سال ۲۰۱۴، کشورهای شورای همکاری خلیج فارس هم به بازیگرانی بسیار مهم و تعیین‌کننده در اقتصاد مصر تبدیل شده‌اند؛ به گونه‌ای که شاهد توسعه روابط اقتصادی در حوزه تجارت و مناسبات مالی میان مصر با این کشورها بوده‌ایم. بنابراین به نظر می‌رسد توسعه روابط تجاری ایران و مصر در گرو عادی‌سازی روابط منطقه‌ای کشور به ویژه با کشورهای شورای همکاری است؛ چه اینکه پیشرفت‌های اخیر در مذاکرات عادی‌سازی روابط ایران و مصر پس از چهار دهه در سایه از سرگیری روابط ایران و عربستان حاصل شده است.

از سوی دیگر نگاهی به روند تجارت میان ایران و مصر نشان‌دهنده تأثیر مستقیم تحریم‌ها علیه اقتصاد ایران در همکاری‌های تجاری با مصر است؛ از همین رو نرمال شدن شرایط کلی اقتصاد ایران (لغو تحریم‌ها) را می‌توان پیش‌نیاز توسعه روابط تجاری با مصر دانست که از طریق توافقات اقتصادی تسهیل‌گر تجارت بالقوه می‌تواند زمینه‌ساز گسترش مناسبات اقتصادی دو کشور باشد. مهمترین توصیه‌های

مستخرج از پژوهش یاد شده به شرح زیر هستند:

- دخیل کردن بخش خصوصی و نهادهای اقتصادی ملی در فرآیند و مذاکرات عادی‌سازی روابط دو کشور با توجه به اهمیت متقابل پیامدهای اقتصادی عادی‌سازی؛
- تلاش برای انعقاد توافق‌نامه تجارت ترجیحی و ارتقاء آن به تجارت آزاد میان دو کشور؛
- تلاش برای توسعه روابط دو کشور در حوزه‌هایی همچون پزشکی، صنایع دارویی، پتروشیمی و حوزه‌های دانش‌بنیان؛
- انعقاد تفاهم‌نامه‌های حمل‌ونقل با توجه به تسلط مصر بر مهم‌ترین مسیر تجاری جهان؛
- بهره‌گیری از ظرفیت‌های شورای همکاری خلیج فارس برای توسعه روابط اقتصادی با مصر و بالعکس. اصولاً مصر می‌تواند جزئی از استراتژی‌ها و فرآیندهای سیاسی و اقتصادی تنش‌زدایی، وابستگی متقابل اقتصادی و احیاناً موافقت‌نامه‌های همکاری امنیتی و تجاری ایران با شورای همکاری خلیج فارس تعریف شود.
- توجه به ظرفیت‌های بخش گردشگری در توسعه روابط دوجانبه. مصر یکی از قطب‌های گردشگری جهان به شمار می‌آید و ایران نه تنها پس از سال‌های قطع روابط دوجانبه یک بازار جدید بالقوه برای صنعت گردشگری این کشور به شمار می‌رود، بلکه خود دارای ظرفیت‌های گردشگری چشمگیری برای شهروندان مصری است.